Eiropas Dabas atjaunošanas regula un tās ietekme uz mežsaimniecību - Somijas krīze un secinājumi Latvijai

Māris Liopa, Latvijas mežu sertifikācijas padome

Dabas atjaunošanas regulas “īpašais fons”

Eiropas Savienības Dabas atjaunošanas regula, kas stājās spēkā 2024. gada augustā, uzliek dalībvalstīm par pienākumu līdz 2030. gadam atjaunot vismaz 20% ES sauszemes un jūras teritoriju, bet līdz 2050. gadam – visas ekosistēmas, kurām tas nepieciešams. Lai sasniegtu šo kopējo 20% mērķi, regulā ir iestrādāti pakāpeniski mērķi konkrētiem biotopu veidiem**,** tostarp mežiem, zālājiem un purviem, kas šobrīd ir sliktā stāvoklī. Līdz 2030. gadam valstīm jānodrošina labā stāvoklī vismaz 30% no šiem sliktā stāvoklī esošajiem biotopiem - prioritāri *Natura 2000* teritorijās. Līdz 2040. gadam šis rādītājs jāpalielina līdz 60% un līdz 2050. gadam jāsasniedz 90%. Regulas izstrādes posmā gan Somija, gan Zviedrija pret to stingri iebilda, norādot uz nesamērīgām izmaksām valstīm ar lielu mežu īpatsvaru. Pašlaik - 2026. gada rudenī, dalībvalstis ir kritiskā posmā – tiek izstrādāti un saskaņoti nacionālie dabas atjaunošanas plāni, kuros katrai valstij pašai jādefinē konkrētas platības, pasākumi un finansējuma avoti. Šis process šobrīd ir izraisījis milzīgu spriedzi starp Somijas ražotājiem un valdību.

Somijas nozares trauksmes signāls

Somijas kokzāģētavu īpašnieki, lauksaimnieki un papīra un celulozes rūpniecības strādājošie ir apvienojušies kopīgā, ļoti uzstājīgā aicinājumā premjerministram Peteri Orpo. Nozare pieprasa valdībai nacionālajā dabas atjaunošanas plānā maksimāli pasargāt koksnes ieguves resursus no Briseles uzspiestajiem ierobežojumiem.

Somijas nozares saskaras ar aptuveni 400 miljonu eiro lielu finansējuma iztrūkumu gadā, kas nepieciešams šīs Briseles regulas prasību izpildei. Somijas Kokzāģētavu asociācijas vadītājs Tino Aalto uzsver, ka uzņēmumi ir veikuši milzīgas investīcijas jaunās jaudās, paļaujoties uz stabilu vietējās koksnes pieejamību, ko jaunais plāns tagad tieši apdraud. Somijas Dabas resursu institūta *Luke* modelētie scenāriji rāda, ka, izpildot regulas prasības "atjaunot" 2.3 miljonus hektāru saimniecisko mežu, gadskārtējais mežizstrādes apjoms var sarukt pat par 16.8 miljoniem kubikmetru - no Somijas bāzes apjoma, kas sasniedz 80 miljonus kubikmetru.

Šāda apjoma samazinājums meža nozares pievienotajai vērtībai radītu līdz 1.8 miljardu eiro zaudējumus gadā. Salīdzinājumam – savukārt, "vislabvēlīgākais" scenārijs, kas paredzētu 300 000 hektāru atjaunošanu, nestu "tikai" 370 miljonu eiro zaudējumus. Zinātnieki secinājuši, ka zaudējumus maigāko scenāriju gadījumā spētu kompensēt tikai papildu 1 miljarda eiro investīcijas gadā augstākas vērtības produktos, piemēram, iepakojumā vai lignīna ķimikālijās.
Pašreizējais priekšlikuma melnraksts, ko somi gatavo sūtīšanai uz Briseli, paliek joprojām nepilnīgs. Kā jau ierasts, ekoaktīvistiem vienmēr ir par maz, un *Greenpeace* ziņo, ka meža biotopu teritorijas šobrīd ir izslēgtas no projekta, jo turpinās saspringtas sarunas ar Eiropas Komisiju. Turklāt lēmumu pieņemšana ir politiski sadalīta – tagadējā valdība iesniegs plāna melnrakstu, bet galīgo plānu nākamā gada septembrī apstiprinās jau nākamā Somijas valdība.

Prognozes Somijai…

Somijai, kuras ekonomika vēsturiski balstās uz kokapstrādi un celulozi, nepareiza regulas ieviešana draud ar globālās konkurētspējas zaudēšanu un bezdarba pieaugumu reģionos. *Metsä Group* vadītāji brīdina, ka kļūdas plānā var vājināt valsts fiskālo pozīciju par 0.5 līdz 1.5 miljardiem eiro gadā.
Lielākā daļa atjaunojamo platību Somijā atrodas privātīpašnieku rokās - īpaši produktīvajos valsts dienvidos. Ja valsts mēģinās ieviest regulu ar represīvām metodēm, nevis taisnīgām kompensācijām, mērķi izgāzīsies pretestības dēļ. Tieši tik vienkārši, jo somi nepadosies...

Somija nacionālajā plānā centīsies izmantot maksimālu elastību, ko pieļauj regula, lai aizsargātu savu industriju. Tomēr meža nozarei nāksies strauji diversificēties – pāriet no klasiskās kokzāģēšanas uz augstākas pārstrādes ķīmisko un kompozītmateriālu ražošanu, lai ar mazāku koksnes apjomu radītu lielāku vērtību.

Ko tas nozīmē mums?

Latvijas meža un kokrūpniecības nozarei Somijas krīze ir nevis tāls piemērs, bet gan tiešs spoguļattēls un agrīnais brīdinājums. Mēs, Latvijas mežu sertifikācijas padome, jau vairākkārt esam norādījuši, ka Somijas pieredze ir pilnībā attiecināma uz situāciju Latvijā. Latvijai ir kritiski svarīgi sekot līdzi tam, kā ierēdņi definē Latvijas nacionālo dabas atjaunošanas plānu. Mēs nedrīkstam pieļaut "pārcenšanos" jeb tā dēvēto *gold-plating*, uzņemoties stingrākas saistības, nekā prasa regula, kas paralizētu vietējo koksnes tirgu.

Latvijas nozares organizācijām kopā ar valdību jāspēj argumentēt Briselē, ka racionāla un aktīva mežsaimniecība nodrošina reģionālo drošību un neatkarību no fosilajiem resursiem. Turklāt tikai spēcīga meža nozare spēj ģenerēt nodokļu ieņēmumus, no kuriem vispār var finansēt reālu dabas aizsardzību.

Somijas piemērs rāda – ja dabas atjaunošana skars privātos mežus bez adekvāta finansējuma, process nonāks strupceļā. Latvijā būtu aktīvāk jāattīsta oglekļa piesaistes un lauksaimniecības regulējums (CRCF), kas ļautu privātajiem meža īpašniekiem gūt peļņu no ekosistēmas pakalpojumiem, piemēram, caur rotācijas periodu vai apmežošanu, pārvēršot ierobežojumus jaunā biznesa modelī.
Absurds, bet situācijā, kad visur pasaulē prognozē krasu pieprasījuma pieaugumu pēc koksnes, Briseles regulas īstenošanas dēļ Somijā, un arī Latvijā, meža un kokapstrādes nozarei ir jāgatavojas iespējamam apaļkoksnes resursu sarukumam ilgtermiņā. Tas nozīmē, ka valsts un privātajam kapitālam būs pastiprināti jāinvestē koka konstrukciju būvniecībā, koksnes ķīmijā un inovācijās, lai saglabātu nozares lomu IKP struktūrā.

Somijas piemērs skaidri parāda, ka Eiropas Savienības Dabas atjaunošanas regula nav tikai ekoloģisks dokuments – tas ir tiešs ekonomisks instruments, kas pārdala resursu pieejamību. Latvijas nozarei ir jārīkojas proaktīvi, demonstrējot reālo situāciju mežā un pieprasot ekonomisko seku izvērtējumu katram ierobežojumam, ko mēģina ieviest Latvijas nacionālās attīstības plānā.

Avoti: Somijas un Eiropas Savienības meža un ar to saistīto nozaru informācijas vietnes